

Åpning av en unik mineralutstilling i Åkle, Iveland

Av Harald Breivik

Onsdag 25.03.15 ble en merkedag for mineralsamlingen, geologien i Iveland og Kjell Gunnufsen: Da ble den nye mineralutstillingen åpnet på Åkle. Endelig var en i mål med en utstilling av kvalitetsmineraler i verdensklasse fra Iveland – Evjeområdet. Det har vært en lang og kronglete vei fram til der den er i dag: i et lite, men til gjengjeld et flott utstillingslokale i Åkle.

Det hele begynte da Iveland kommunestyre i 1971 vedtok å kjøpe mineralsamlingen etter den kjente gruvearbeideren og amatørgeologen Olaf Landsverk. Han var med å sette Iveland– Evjeområdet på verdenskartet når det gjelder sjeldne og fine mineraler. Samlingen hans ble utstilt i kommunestyresalen 03.08.71. Samtidig begynte Kjell Gunnufsen sin lærergjerning i Iveland.

Politikerne opprettet et styre for mineralsamlingen på tre personer. Kort tid etter søkte styret for mineralsamlingen om midler på neste års budsjett til kjøp av nye mineraler. Kulturstyret sa nei til nettopp det, *men* gikk inn for at det kunne søkes om midler til hvert enkelt kjøp, begrenset oppad til kr. 200. Etter dette overtok Kjell Gunnufsen som leder av mineralstyret. Frem til i dag har det oppstått mange spennende og viktige anledninger til mineralkjøp der ordførere og rådmenn har vist uvanlig forståelse for å sikre kommunen unike mineraler eller samlinger. Gode, lokale mineraler er en sjeldenhet på mineralmarkedet. Da er det nødvendig å være på rett sted til rett tid, og ha kontakt med de rette personene.

I Iveland har det vært arrangert flere stein- og mineralmesser i samarbeid med Sørlandets Geologiforening som for

øvrig også har gitt støtte til innkjøp av mineralstuffer til utstillingen.

I 1984 ble samlingen til Olaf Landsverk flyttet til nye montre i resepsjonsområdet i det nye kommunehuset. I 2005 ble det laget en spesialutstilling med Thortveittitt, samtidig gav Postverket også ut et frimerke med Thortveittitt som motiv. I 2009 ble så utstillingen omarbeidet slik at det i tillegg til mineralene ble gitt informasjon om gruvedrift og mineraler ved bruk av plansjer og bilder. Mineralenes nytteverdi ble også vist ved presentasjon av gjenstander der elementer fra mineralene inngår.

I forbindelse med den siste stein- og mineralmessen i Iveland i 2011 var det også en spesialutstilling i anledning av at det var 100-år siden mineralet Thortveittitt ble beskrevet fra en gruve i Iveland – for øvrig som verdens første skandiummineral.

Under arbeidet med samlingen har det hele tiden vært svært viktig å skape begeistring og få de folkevalgte til å forstå at mineralrikdommen i Iveland/Evje er så unik at det er en særpreget og verdifull kulturarv å ta vare på og være stolt over.

Utstillingen har flere ganger gjennomgått revisjon og gradvis oppgradering ved at uaktuelle mineraler fra den opprinnelige samlingen har blitt tatt ut, først utenlandske mineraler – senere norske mineraler fra andre steder i landet. Slik har den lokale samlingen blitt betydelig utvidet og hevet kvalitetsmessig til den i dag er en unik samling av mineraler bare fra Iveland-Evjeområdet.

I 2013 ble det alvor da Kjell hadde fått tilbud om kjøp av flere private samlinger med mineraler av svært høy kvalitet.

Prislappen var i overkant av en halv million kroner. Han ble invitert av formannskapet til å gi en orientering. Kjell troppet opp i formannskapet og snakket varmt om tilbudene og om midler til kjøp og et sted å ta vare på den. Et enstemmig kommunestyre vedtok å sikre seg samlingene. Følgelig er kommunen i dag eier av en mineralsamling som er unik i verdensammenheng. Flere av mineralene er kvalitetsmessig blant de beste som er kjent.

I denne hittil største oppgraderingen inngår samlingen til Astrid Klungland og Gunnar Helvig Hansen. Samlingen ble presentert for publikum og formannskap i forbindelse med sommerens stein- og mineralmesse i Ivelandshallen. I tillegg til kvalitetsmineralene presenterte Gunnar fyldig, nyttig og spennende informasjon om de enkelte mineralene.

Om lag 60 bidragsyttere har opp gjennom årene ført til at mineralsamlingen i Iveland nå består av over 700 eksemplarer, enten solgt til kommunen eller gitt som gave. De fleste mineralene er i dag utstilt i sentrumsbygget Åkle.

I tillegg til mineralene viser utstillingen gjennom tekstplansjer og bilder opplysninger om mineralene, om bruken av dem og glimt fra gruvehistoria.

En del av det nye sentrumsbygget Åkle i Iveland med "Utvendig utstilling av noen store stuffer".

Sentrale personer for å få til den nye mineralutstillingen i Åkle. Fra venstre: Sølvi Salbu og Ronald Werner fra Setesdalsmuseet, Kjell Gunnufsen, ordfører Gro-Anita Mykjåland, Rune Selbekk og Henrik Friis fra NHM.

Arbeidet med utstillingen har vært et samarbeidsprosjekt mellom Iveland kommune og Setesdalsmuseet. En stor takk til mineralkonsulent Ronald Werner fra Setesdalsmuseet som har hatt et utmerket samarbeid med geologisk konsulent Kjell Gunnufsen i Iveland kommune fra tidlig i planleggingen av nyeste versjon av Ivelandssamlingen. Uten deres kompetanse og ikke minst entusiasme og engasjement, samt politikernes forståelse av og vilje til å ta vare på de kulturhistoriske verdiene som samlingen representerer,

Kjell Gunnufsen og ordføreren åpner døren til "skattkammeret".

Et representativt utsnitt av utstillingen med figurer, bilder, tekst og stuffer.

ville det ikke ha vært noen genuin lokal mineralsamling tilgjengelig for folk flest!

Iveland kommune er den kommunen i landet som virkelig har satt mineraler og geologi på kartet og har lenge vært kjent langt ut over landets grenser for sine sjeldne mineraler.

Mineraler fra området fant tidlig veien ut i verden via flere kjente selgere av feltspat og kvarts som i tillegg byttet eller solgte andre mineraler. Noen av disse mineralene var også av økonomisk betydning som f. eks. gadolinit og thortveitt. I pegmatittene i Iveland er det funnet og/eller bestemt tre mineraler for første gang i verden, disse er: Tombarthitt-(Y) fra Høgetveitgruva i 1896, Thortveitt fra 1911, egentlig først funnet av P. Schei sommeren 1903 i beryllbruddet, Landsverk, Evje, men da etikkert som epidot (?) og lagt i en skuff på museet i Oslo.

I september 1910 fikk NHM tilsendt fra feltspathandler Olaus Thortveit et ukjent mineral fra Ljoslandsåsen som Schetelig (1911) gav en foreløpig beskrivelse av og gav mineralet navn etter Olaus Thortveit. Daviditt-(Ce) fra granittpegmatitten Tuftan ble bestemt av Neumann & Sverdrup i 1960, men de brukte ikke prefikset - (Ce).

Før åpningen av samlingen i Åkle gav Rune S. Selbekk fra NHM en god og rask oversikt over den unike geologien i Iveland-Evjeområdet som et grunnlag for den unike samlingen av mineraler en har funnet i granittpegmatittene i området. Kort sagt viser dateringer at bergartene er mellom ca 1555 og 970 millioner år gamle og pegmatittene noe yngre. Fordi det har vært vann til stede, kan denne dateringen være for ung. Vannrik oppsmelting medfører at smelten ikke vandrer langt av sted. At det er en vannrik smelte vises ved at det noen

steder er skarpe grenser mellom smelten og den opprinnelige bergarten, andre steder er grensen diffus. I Ivelandsveggen vises dette godt. Pegmatittene er ofte sonerte og det er i restsmelten en oftest finner de sjeldne mineralene, dvs. inn mot midten av pegmatittene.

Henrik Friis også fra NHM, tok så for seg en del av mineralene fra Iveland - Evjeområdet. Mer om disse i en annen sammenheng.

Med åpningen av mineralutstillingen i Åkle var det meste av målsettingen med det geologiske arbeidet nådd. Utstillingen vil være tilgjengelig i butikkens åpningstid.

For å sitere fra Kjell Gunnufsen om målsettingen med det geologiske arbeidet:

-Ta vare på og videreutvikle Ivelands særegne kulturarv i forbindelse med gruvedrift og mineraler.

-Bygge opp en lokal mineralsamling fra Iveland og Evje med flest mulig forskjellige mineraler i best mulig kvalitet.

-Iveland kommunes mineralutstilling skal kvalitetsheves til å bli en unik utstilling av mineraler fra pegmatittene i Iveland-Evjeområdet. Den skal fungere som en magnet for eksperter, geologer, samlere, skoleelever, familier og alle andre som er interessert i naturens mysterier og underverk.

Feltspat og kvarts var det en drev gruvedriften på, bruk av feltspat til f. eks porselen.

Kjell Gunnufsen og Rune Selbekk foran diplom og Kongens fortjeneste medalje som Olaf Landsverk fikk.

Mineralene har fått plass og kommer til sin rett.

Marsipankake med "Thortveitt"-motiv.